

SAMSUN'DAN İZMİR'E MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MİLLÎ MÜCADELE GÜNCEİ (1919-1922)

GÜZİN ÇAYKIRAN*

ÖZ

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastığı zaman Millî Mücadele'nin askerî ve siyasi safhasını da başlatmış oluyordu. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan Ankara'ya kadar örgütlü bir direniş için mücadele etmiş ve toplamda 16 farklı merkeze uğramış veya bu merkezlerde kalmıştır. Merkezler dikkate alındığında bugünkü mesafe cetveline göre tespit edilebildiği kadarıyla Mustafa Kemal Paşa, yaklaşık 2.819 kilometre yol kat etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmesinden sonra ise istikameti artık Batı Cephesi'dir. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla Mustafa Kemal Paşa, Meclis adına Türk İstiklal Harbi'ni komuta etmeye başlamıştır. Özellikle Yunanlara karşı yapılan muharebeler sırasında ana istikameti Batı Cephesi karargâhının konuşlandığı merkezler olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Haziran 1920'de Eskişehir'den 10 Eylül 1922'ye İzmir'e kadar Türk İstiklal Harbi'ndeki cephe yolcuğu, uğradığı merkezler dikkate alındığında kat ettiği kilometre 11.898'dir. Ve bu tarih aralığında tespit edilebildiği kadarıyla 53 farklı merkeze uğramıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'de toplamda 14.717 km yol kat etmiş ve 69 farklı merkeze seyahat etmiştir. Bu kilometre, Türkiye'den çok uzakta bulunan Avusturya kıtası ile Türkiye arasındaki kilometreden daha fazladır. Belli başlı merkezler üzerinden yapılan bu hesaplama esasen yaklaşık bir sayıyı vermektedir. Zira Mustafa Kemal Paşa, bu kilometrenin çok daha üstünde bir sayıyla Anadolu'daki yolculuğunu tamamlamıştır. Çalış-

* Doç. Dr., Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı, Ankara/
TÜRKİYE, guzincaykiran@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8524-8405

mada Mustafa Kemal Paşa'nın 1919'da Samsun'dan 1922'de İzmir'e kadar Millî Mücadele'deki rotası, günümüz mesafe cetveli üzerinden hesaplanmaya çalışılmıştır. Bu minvalde Türk İstiklal Harbi çalışan araştırmacılara, çalışmanın faydalı olabileceği değerlendirilmektedir. Çalışmanın ana kaynaklarını askerî tarih çalışmaları ve literatüre ait diğer çalışmalar oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmalar, nitel ve nicel yöntemle analiz edilmiş ve akademik çalışmamız hazırlanarak bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Batı Cephesi, Millî Mücadele, Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Rotası, Türk İstiklal Harbi.

MUSTAFA KEMAL PASHA'S NATIONAL STRUGGLE ROUTE FROM SAMSUN TO İZMİR (1919-1922)

ABSTRACT

When Mustafa Kemal Pasha stepped foot in Samsun on May 19, 1919, he initiated the military and political phase of the National Struggle. Pasha fought for an organized resistance from Samsun to Ankara and visited or stayed in 16 different destinations in total. Taking the destinations into account, Mustafa Kemal Pasha traveled 2,819 kilometers, as best as can be determined based on today's distance scale. After Kemal Pasha's arrival in Ankara on December 27, 1919, his destination was now the Western Front. On April 23, 1920, with the opening of the Grand National Assembly of Türkiye, Pasha commenced commanding the Turkish War of Independence on behalf of the Assembly. Especially during the battles against the Greeks, his main destinations were the locations of the Western Front headquarters. Mustafa Kemal Pasha's frontline journey in the Turkish War of Independence from Eskişehir on June 20, 1920, to Izmir on September 10, 1922, is 11,898 kilometers when the destinations he visited are considered. And as far as can be determined, he visited 53 different destinations during this period. Consequently, Pasha traveled 14,717 km in total and visited 69 different destinations during the War of Independence. This range is greater than the distance between Türkiye and the continent of Australia, which is far away from Türkiye. This calculation based on the main destinations essentially reflects an approximate number. Mustafa Kemal Pasha finished his journey in Anatolia with a much higher number of kilometers than this. In this study, Mustafa Kemal Pasha's route in the National Struggle from Samsun in 1919 to Izmir in 1922 was tried to be calculated based on today's distance scale. In this respect, it is considered that the study may be useful for researchers studying the Turkish War of Independence. The primary sources of the study are military history studies and other studies in the literature. These studies were analyzed with qualitative and quantitative methods and the study was prepared and presented to the world of science.

Keywords: Mustafa Kemal Pasha, Mustafa Kemal Pasha's Route, National Struggle, Turkish War of Independence, Western Front.

GİRİŞ

Mustafa Kemal Paşa (Mareşal Atatürk), 16 Mayıs 1919'da vapurla İstanbul'dan hareket ederek "1919 yılı Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıkmıştı."¹ Paşa, 9'uncu Ordu Müfettişi olarak Samsun'a ayak bastığında komutasında iki kolordu bulunmaktadır. Bunlar; Sivas'ta 3'üncü Kolordu ve Erzurum'da 15'inci Kolordu idi. Bu kolordulardan 3'üncü Kolorduya bağlı 5'inci Kafkas Tümeni Amasya'da, 15'inci Tümen de Samsun'da konuşluydu. 15'inci Kolorduya bağlı 9'uncu Kafkas Tümeni Erzurum'da, 12'nci Tümen Hasankale'de 3'üncü Kafkas Tümeni Trabzon'da ve 11'inci Tümen de Beyazıt'ta bulunmaktaydı². Bunların dışında Diyarbakır'da bulunan 13'üncü Kolordu ile Bitlis, Mamuretülaziz, Ankara ve Kastamonu vilayetleri ve bu vilayetlerin sorumluluk sahasında bulunan askerî birlikler, müfettişliğin emirlerini dikkate alacaklardı. Mustafa Kemal Paşa 9'uncu Ordu Müfettişliği³ mıntkasında; asayişin iade ve istikrarını sağlayacak, asayişsizliğin sebeplerini araştırarak, silah ve cephanenin toplanmasına nezaret edecek ve bunların uygun bir yerde muhafaza edilmesini sağlayacaktı. Ayrıca *bir takım millî teşekkülleri* de ortadan kaldıracaktı⁴. Oysa Paşa'nın Samsun'a çıktığı zaman üzerinde durduğu konular; Anadolu'daki komutanlıkları, memleketin bağımsızlığı karşısında savunma fikri etrafında birleştirmek ve Müdafaa-i Hukuk teşekküllerini tek merkezde toplayarak *halk hareketi* meydana getirmektir⁵.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da bir hafta kaldıktan sonra 25 Mayıs'ta karargâhını Havza'ya nakletmiştir⁶. 25 Mayıs'tan 12 Haziran'a kadar da Havza'da kalmıştır⁷. Paşa, bu süre zarfında işgallere karşı bir protesto mitingi düzenlemiş ve 28 Mayıs'ta Havza Genelgesi'ni yayınlamıştır. Genelgede

¹ Kemal Atatürk, **Nutuk**, Yay. Haz. Z. Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s.1; Tevfik Bıyıklıoğlu, **Türk İstiklal Harbi; Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, C 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s.286.

² Atatürk, **a.g.e.**, s.6-7.

³ 8 Haziran 1919'dan itibaren 3'üncü Ordu Müfettişliği adını almıştır.

⁴ Hakkı Güvendik, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi; Yunanlıların Batı Anadolu'da İstila Hareketlerine Başlamaları, İzmir'in İşgali, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkması, Millî Mukavemetin Kurulması (15 Mayıs-4 Eylül 1919)**, C 2, Ks. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s.87.

⁵ Sabahattin Selek, **Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı**, C 1, Örgün Yayınları, İstanbul 1982, s.266-275.

⁶ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S 4, (Haziran 1953), Vesika no. 72.

⁷ Atatürk, **a.g.e.**, s.15.

halkı işgallere karşı uyarılmış ve millî iradenin her bakımdan üstün kılınmasını tebliğ etmiştir. Bu çabalar neticesinde Millî Mücadele artık halk tarafından benimsenmeye başlayacaktır⁸. İstanbul Hükûmeti ise bu genelgeye tepki olarak Mustafa Kemal Paşa'yı, İstanbul'a çağırılmış ancak Paşa bunu reddetmiştir⁹.

Fotoğraf-1. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa (Amasya, 21 Haziran 1919)¹⁰

12 Haziran'da Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, halk tarafından sevinçle karşılanmış ve burada ilk konuşmasını yaparak "Düşmanların Samsun'dan yapacakları harekete karşı vatanımızı en son kayasına kadar savunacağız, Amasyalılar hep birden yemin edelim" demiştir¹¹. Ayrıca 19 Haziran'da 20'nci Kolordu Komutanı Ali Fuat (Korgeneral Cebesoy) Paşa ve eski Bahriye Nazırı

⁸ Zekeriya Türkmen, "Havza Genelgesi", **Atatürk Ansiklopedisi**, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/havza-genelgesi>, Erişim Tarihi: 15.02.2023.

⁹ Güvendik, **a.g.e.**, s.90.

¹⁰ **Genelkurmay Millî Mücadele Albümü**, Yay. Haz. Hüsnu Özlü, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016, s.19.

¹¹ Fahri Belen, **Askerî, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s.70.

Hüseyin Rauf (Albay Orbay) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gelmişler¹² ve burada yaptıkları uzun süreli istişareler sonunda 22 Haziran 1919'da altı maddelik Amasya Genelgesi'ni yayınlamışlardır. Bu genelgeye göre "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır". Yani Türk devletinin kurtuluşu için başlatılan *Millî Hareketin* hedefi ve meşru araçları diğer bir deyişle *millî eylem planı* genelge ile ilan edilmiştir¹³. Türk milletinin kurtuluş mücadelesi bu genelge ile Amasya'da müjdelenmiştir¹⁴. Mustafa Kemal Paşa, 25 Haziran'a kadar Amasya'da kalmıştır. 26 Haziran'da ise Tokat'a geçmiş ve bir gece burada kaldıktan sonra 27 Haziran 1919'da Sivas'a hareket etmiştir. Altı saatlik yolculuktan sonra¹⁵ Paşa Sivas'ta "Yaşasın!" nidalarıyla karşılanmıştır¹⁶. Burada teşkilat ve işgallere karşı nasıl hareket edileceği konusunda talimat verdikten sonra 27/28 Haziran gecesi Erzurum'a geçmiştir¹⁷. Yolculuk otomobille bir hafta sürmüştür. Mustafa Kemal Paşa, yolculuk boyunca 29 Haziran'da Suşehri, 30 Haziran'da Refahiye ve 1/2 Temmuz'da Erzincan'da kalmıştır¹⁸. Paşa'nın Refahiye'de bulunduğu bir sırada Padişah Vahdettin tarafından kendisine bir irade gönderilmiş ve bu irade ile kendisine "barış kararlaştırılıncaya kadar arzu ettiği bir şehir veya kasabada istirahat edebileceği" tavsiye edilmiştir¹⁹. Oysa Paşa, ülkenin istiklali için çoktan harekete geçmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelmiş ve burada, Vilâyet-i Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleriyle çeşitli görüşmeler yapmıştır²⁰. Mazhar Müfit Kansu'ya göre Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a ayak bastığı zaman yanındakilere "Büyük bir vatan ve millet davasına atılıyoruz" diyerek var mısınız? demiş, ayrıca tasarladığı Türk devletini "müstakil

¹² **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Yay. Haz. A. Sevim, İ. Öztoprak ve M. A. Tural, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s.43.

¹³ Hikmet Özdemir, "Amasya Tamimi", **Atatürk Ansiklopedisi**, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/amasya-tamimi>, Erişim Tarihi: 15.02.2023.

¹⁴ Amasya Genelgesi için bk: **Millî Egemenlik Belgeleri**, TBMM Basımevi, Ankara 2015, s.9-13; Serap Taşdemir, "Türkiye Cumhuriyetinin Doğum Belgesi: Amasya Tamimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 21, S 61, 2005, s.1071-1089.

¹⁵ Atatürk, **a.g.e.**, s.21-28.

¹⁶ Belen, **a.g.e.**, s.74.

¹⁷ Atatürk, **a.g.e.**, s.30.

¹⁸ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s.357.

¹⁹ Güvendik, **a.g.e.**, s.95.

²⁰ Belen, **a.g.e.**, s.93; Sele, **a.g.e.**, s.350.

bir Türk Cumhuriyeti” diye açık açık da tanımlamıştır²¹. Erzurum’da kongre hazırlıkları devam ederken Mustafa Kemal Paşa, Padişah namına İstanbul’a çağrılmış²² ancak bu çağrıya yine uymamıştır. İstanbul Hükûmeti de 8 Temmuz 1919’da Paşa’nın müfettişlik görevine son vermiştir. Bu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa “...büyük bir aşk ile merbut bulunduğum meslek-i celile-i askeriyeden de...” diyerek istifa dilekçesini Harbiye Nezaretine göndermiştir²³. Paşa artık “sine-yi millete” dönmüştür. Sine-i millete döndükten sonra 23 Temmuz 1919’da başlayan Erzurum Kongresi’ne katılmış ve kongrede, Heyet-i Temsiliye (Temsil Heyeti) başkanı seçilmiştir²⁴. Millî Mücadele’nin ilk yürütme organı, bu kongrede teşkilatlanmıştır. Erzurum Kongresi, Mustafa Kemal Paşa’nın sivil olarak yer aldığı ilk millî teşekküldür. Erzurum Kongresi (23 Temmuz-7 Ağustos 1919), Batı Anadolu’da Yunan kuvvetlerine karşı mücadele eden Kuva-yı Millîye üzerinde büyük bir manevi tesir yapmıştır. Böylece Anadolu’nun her tarafında millet ve memleketin kurtarılması için hassasiyetin bulunduğu ve ortak bir amaca doğru hep beraber hareket edileceği fikri kuvvet bulmuştur²⁵. Ayrıca Erzurum’da manda tartışmalarının sürüp gittiği bir sırada 27 Ağustos 1919’da Mustafa Kemal Paşa, “...Hayır paşalar hayır, hayır beyefendiler hayır, hayır hamın efendiler hayır, manda yok... Ya istiklal ya ölüm vardır²⁶!” diyerek Millî Mücadele’nin hedefini “bağımsızlık” olarak tanımlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, yaklaşık bir ay Erzurum’da kalmış ve 29 Ağustos 1919’da Sivas’a hareket etmiştir. 30 Ağustos’ta geceyi Erzincan’da geçirmiş ve 2 Eylül’de Sivas’a varmıştır²⁷. Sivas’ta kaldığı dönemde 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında bir kongre toplamıştır²⁸. Sivas Kongresi, Amasya Genelgesi’nin ilanından itibaren Millî Mücadele’de işgalcilerin ve İstanbul Hükûmetinin bütün engellemelerine rağmen direniş örgütlerinde merkezîleşme sağlamış, Millî Mücadele’nin kuvvetini artırmış ve Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğini daha da güçlendirmiştir²⁹.

²¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s.32-35.

²² *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S 2, Aralık 1952, Vesika no: 29.

²³ *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, S 79, Mayıs 1979, s.26; Atatürk, *a.g.e.*, s.33.

²⁴ Erzurum Kongresi için bk: *Millî Egemenlik Belgeleri*, s.15-23.

²⁵ Kazım Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998, s.43.

²⁶ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.85.

²⁷ Atatürk, *a.g.e.*, s.58-59; Kocatürk, *a.g.e.*, s.86-87.

²⁸ Sivas Kongresi için bk: *Millî Egemenlik Belgeleri*, s.26-30.

²⁹ Hasan Dinçer, “Genelgeler ve Kongreler Dönemi”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ed. T. F. Ertan, 8. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2020, s.96.

Fotoğraf-2. Mustafa Kemal ve şehrin ileri gelenleri (Tokat, 27 Ekim 1919)³⁰

Kongreden yaklaşık bir ay sonra Mustafa Kemal Paşa, 16 Ekim’de Sivas’tan hareket ederek 18 Ekim’de Amasya’ya varmıştır. Burada 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında İstanbul Hükûmeti temsilcileri ile Amasya Mülakatı’nı³¹ gerçekleştirmiş ve 27 Ekim 1919’da buradan hareketle Tokat’a geçmiştir. Burada Tokat’ın ileri gelenleriyle görüşükten sonra 28 Ekim’de tekrardan Sivas’a dönmüştür. 28 Ekim’den 17 Aralık 1919’a kadar yaklaşık 3,5 ay Sivas’ta kalan Mustafa Kemal Paşa, 18 Aralık 1919’da karlı bir günde Sivaslıların uğurlamasıyla Ankara’ya hareket etmiştir. 19 Aralık’ta Kayseri’ye ulaşmış ve burada iki gün kaldıktan sonra 21 Aralık’ta Mucur’a varmıştır. 22 Aralık’ta Mucur’dan Hacıbektaş’a gelmiş ve burada bir gece kaldıktan sonra 23 Aralık’ta tekrar Mucur’a dönmüştür³². 24 Aralık’ta ise Mucur’dan hareketle Kırşehir³³, 25 Aralık Kaman, 26 Aralık 1919’da Kaman’dan Beynam³⁴ köyüne gelmiştir³⁵. Ve nihayet Mustafa Kemal Paşa, 27 Aralık 1919’da Ankara’ya varmıştır³⁶. Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’dan Ankara’ya bu yolculuğu, bugünkü mesafe verilerine göre 2.819 km’dir³⁷.

³⁰ Genelkurmay Milli Mücadele Albümü, s.28.

³¹ Bk: Şerafettin Zeyrek, “Amasya Mülakatı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C V, S 14, Mart 1989, s.467-477.

³² Kocatürk, *a.g.e.*, s.112-124; Mehmet Önder, *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, s.441.

³³ *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, S 145, Temmuz 2019, s.483-485.

³⁴ Ankara ili, Bala ilçesine bağlı bir köydür.

³⁵ Belen, *a.g.e.*, s.141-142.

³⁶ Atatürk, *a.g.e.*, s.228.

³⁷ Verilerin kontrolü için bk. <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/ilcedenIlceyeMesafe.aspx>, Erişim Tarihi: 20.03.2023.

Fotoğraf-3. Mustafa Kemal Paşa'nın Hükümet Konağı önünde karşılanması (Ankara, 27 Aralık 1919)³⁸

Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya geldikten sonra Heyet-i Temsiliye başkanı, Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra da Meclis başkanı olarak Millî Mücadele'yi yürütmüştür. Bu idari görevinin yanında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ordusuna da komutanlık yapmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Meclis Başkanı ve Türk ordusunun komutanı sıfatıyla Ankara'dan ilk olarak 20 Haziran 1920'de Eskişehir'e gelmiş ve burada Ali İhsan (Tümgeneral Sabis) Paşa, Bursa Valisi Hacim Bey, 56'ncı Tümen Komutanı Bekir Sami (Albay Günsav) Bey ile ...”bazı hususat hakkında müdavele-i efkar”³⁹... ettikten sonra 21 Haziran günü denetlemelerde bulunarak 22/23 Haziran'da trenle Eskişehir'den Ankara'ya dönmüştür⁴⁰. Paşa'nın Ankara'ya dönmesinden sonra Türk ordusunda teşkilat düzenlemesi yapılarak 26 Haziran'da Batı Cephesi Komutanlığı kurulmuştur⁴¹. Bu esnada Yunan ordusu taarruza geçerek 8 Temmuz'da Bursa'yı işgal etmiştir. Gediz istikametindeki Yunan kuvvetleri ise 6 Temmuz'da Alaşehir'in doğusunda Elvanlar'a⁴² kadar gelmişlerdir. Menderes Nehri boyunca ilerleyen kuvvetler de 3 Temmuz'da Nazilli'yi ele geçirmişlerdir. Böylece bir yıl boyunca İzmir ve Ayvalık'ta bulunan Yunan or-

³⁸ Genelkurmay Milli Mücadele Albümü, s.29.

³⁹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 5, Mart 1965, s.13.

⁴⁰ Kocatürk, a.g.e., 2007, s.174-175.

⁴¹ İzzet Öztoprak, “Düzenli Ordunun Kuruluşu”, İkinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s.264.

⁴² Uşak ili, Eşme ilçesine bağlı mahalledir.

dusunun Anadolu'ya hareketi de başlamıştır⁴³. Yunan ordusunun Anadolu'nun içlerine ilerlemeye başlamasıyla birlikte Mustafa Kemal Paşa da *savaş meydanına* inerek Türk İstiklal Harbi'ni bizzat komuta etmeye başlayacaktır.

Çalışmada Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele boyunca "istiklal" için Samsun'dan İzmir'e kadar kat ettiği yollar kronolojik olarak ortaya konulmuştur. Bu kapsamda öncelikle *giriş* mahiyetinde Samsun'dan Ankara'ya kadar Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'nun kuzeyinden doğusuna ve doğudan batıya kat ettiği yollar tarihleriyle birlikte verilmiştir. Yine giriş kısmında Paşa'nın Meclis başkanı sıfatıyla ilk olarak Ankara'dan Batı Cephesi'ne hareketine değinilmiştir. Çalışmanın gelişme kısmında ise Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'dan Batı Cephesi'ne hareketleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu hareketleri üzerinden cephede yaklaşık üç yıl boyunca Ankara'dan İzmir'e kaç kilometre yol kat ettiği tespit edilmiştir.

I. Batı Cephesi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın Rotası

28 Temmuz 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Ankara'dan Eskişehir'e gelmiş ve burada Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa ile görüşerek Bilecik'e hareket etmiştir. 29 Temmuz 1920'de Bilecik'te mevcut birlikleri teftiş etmiş ve akşam Pazarcık'a⁴⁴ geçmiştir. 30 Temmuz'da Pazarcık'tan İnegöl'e yakın mevzilere geçerek buraları denetlemiştir. Cephenin teftişinden sonra Paşa, 31 Temmuz'da Uşak ve Afyon'da konuşlu birlikleri gezmiştir. 2 Ağustos 1920'de Afyon'da bulunan Mustafa Kemal Paşa, 3 Ağustos 1920'de Mustafa Fevzi (Mareşal Çakmak) Paşa ve Albay Fahrettin (Orgeneral Altay) Bey ile beraber trenle Konya'ya gelmiştir. 4 Ağustos'ta Konya'da Gureba Hastanesi ve İdadi (lise)'yi ziyaret eden Paşa, Hükûmet meydanında bir konuşma yapmıştır. Akşam saatlerinde ise trenle Pozantı'ya hareket etmiştir⁴⁵. 5 Ağustos'ta Pozantı Kongresi'ne⁴⁶ katılan Mustafa Kemal Paşa, Konya üzerinden Afyon'a gelmiş ve geceyi burada geçirdikten sonra 6 Ağustos'ta Kütahya'ya gitmiştir. Burada denetlemelerde bulunmuş ve 7 Ağustos'ta Ankara'ya dönmüştür⁴⁷. Görüldüğü

⁴³ Sabahattin Selek, **Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Cilt 2, Örgün Yayınları, İstanbul 2002, s.813.

⁴⁴ Bilecik ili, Pazaryeri ilçesidir.

⁴⁵ Kocatürk, **a.g.e.**, s.188-191; Önder, **a.g.e.**, s.26; Zeki Sarıhan ve Nuri M. Çolakoğlu, **Paşa'nın Rotası**, İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Yayınları, İstanbul 2021, s.134-135.

⁴⁶ Pozantı Kongresi için bk. İsmet Görgülü, "Millî Mücadele Döneminde Kongreler", Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/millî-mucadele-doneminde-kongreler>, Erişim Tarihi: 05.02.2023.

⁴⁷ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s.161-162; Önder, **a.g.e.**, s.316-338; **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, s.366.

üzere Batı Cephesi Komutanlığı kurulduktan sonra Mustafa Kemal Paşa, ilk olarak 28 Temmuz 1920'de cepheye gelmiş, burada 10 günlük bir teftiş ve denetleme gerçekleştirmiştir. Türk ordusunun teşkilatlanma faaliyetleri devam ederken 28 Ağustos 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve Albay İsmet (Orgeneral İnönü) Bey ile Ankara'dan Eskişehir'e gelmiş ve burada denetle-melerde bulunarak cephedeki askerlerle bayramlaşmıştır⁴⁸. Eskişehir'den sonra aynı gün beraberindeki heyet ile Afyon'a gelmiş ve Uşak cephesinin durumu hakkında Fahrettin Bey ile görüşerek Yunan taarruzuna karşı strateji tespiti-nde bulunmuştur⁴⁹. Aynı akşam Eskişehir üzerinden Ankara'ya dönmüştür⁵⁰. 3 Aralık 1920'de Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Heyeti ile Bilecik'te görüş-mek üzere Ankara'dan akşam trenle Eskişehir'e hareket etmiştir. 4 Aralık'ta Eskişehir'de bulunan Paşa, buradan Bilecik'e geçmiştir. 5 Aralık'ta İstanbul Heyeti ile Bilecik Mülakatı gerçekleştirmiş ve 6 Aralık 1920'de heyeti de be-berinde alarak Ankara'ya dönmüştür⁵¹.

Fotoğraf-4. Eskişehir (4 Aralık 1920)⁵²

⁴⁸ **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, S 50, Aralık 1964, s.35.

⁴⁹ Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922**, İnsel Yayınları, (y.y.) 1970, s.263; Kocatürk, **a.g.e.**, s.197.

⁵⁰ Önder, **a.g.e.**, s.27.

⁵¹ Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007, s.237-238.

⁵² **Genelkurmay Milli Mücadele Albümü**, s.66.

Düzenli Türk ordusunun teşkilatlanmaya başlanmasından sonra Batı Cephesi'nde ilk muharebeler İnönü mevzilerinde verilmiştir. Buna göre 6 Ocak 1921'de Yunan kuvvetleri, Bursa istikametinden Eskişehir yönüne taarruza geçmiştir. Taarruzla birlikte 8/9 Ocak'ta Bilecik işgal edilmiş ve Yunan kuvvetleri, İnönü mevzilerine kadar gelmişlerdir⁵³. 6-11 Ocak 1921'de gerçekleşen beş günlük bir muharebeden sonra (Birinci İnönü Muharebesi) Yunan kuvvetleri geri çekilmeye mecbur edilmiştir. Batı Cephesi'nde muharebeler devam ederken 10 Şubat 1921'de Mustafa Kemal Paşa, gece özel bir trenle Eskişehir'e hareket etmiş ve 11 Şubat'ta karargâhta çalışmıştır. 12 Şubat'ta Bozöyük'e kadar Birinci İnönü Muharebesi'nin gerçekleştiği yerleri tetkik etmiş ve denetlemelerde bulunmuştur. 15 Şubat'a kadar Batı Cephesi'nde kalmış olan Mustafa Kemal Paşa, sonra Ankara'ya dönmüştür⁵⁴. Yunan kuvvetleri bu defa, 23 Mart 1921'de Bursa ve Uşak istikametinden taarruza geçerek İnönü mevzilerine kadar bir kez daha gelmişlerdir. Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa'nın idaresindeki Türk ordusu ile Yunan kuvvetleri arasında yapılan yedi günlük muharebeden sonra (İkinci İnönü Muharebesi) Yunan kuvvetleri 1 Nisan 1921'de tekrardan geri çekilmişlerdir⁵⁵.

İkinci İnönü Muharebesi'nin başarısından sonra Türk ordusunda teşkilat değişikliği yapılacaktır. Bu minvalde 1 Mayıs 1921'de Mustafa Kemal Paşa trenle Eskişehir'e ve buradan da 2 Mayıs 1921'de İsmet Paşa ile beraber Alayunt'a⁵⁶ hareket etmiştir. Paşa, Kütahya güneyindeki mevzileri gezmiştir. 2/3 Mayıs'ta komuta kademesi ile yaptığı istişarelerde Yunan taarruzuna karşı Batı Anadolu'da bulunan kuvvetlerin birleştirilmesine ve 2-3 tümenlik grup komutanlıklarının kurulmasına karar verilmiştir⁵⁷. Paşa da 3 Mayıs'ta Alayunt'tan Eskişehir'e ve buradan doğruca Ankara'ya dönmüştür⁵⁸.

Kolordu yetkisinde Grup Komutanlıklarının ilk muharebesi Kütahya-Eskişehir Muharebeleri (8-25 Temmuz 1921) olacaktır. Muharebe sırasında 18

⁵³ Özalp, a.g.e., s.171.

⁵⁴ Gotthard Jaeschke, **Türk İnkılabı Tarihi Kronolojisi 1918-1923**, Cilt 1, Millî Mecmua Basımevi, İstanbul 1939, s.98; Sarıhan, a.g.e., C 3, s.409; Önder, a.g.e., s.185.

⁵⁵ Harp Tarihi Encümeni, **Türk İstiklal Harbi Hülasası 1919:1922**, Askerî Matbaa, İstanbul 1937, s.4-5.

⁵⁶ Kütahya merkez ilçeye bağlı köydür.

⁵⁷ Kamil Önalp, **Türk İstiklal Harbi Kütahya-Eskişehir Muharebeleri 15 Mayıs-25 Temmuz 1921**, Cilt 2, Ks.4, Gnkur. Basımevi, Ankara 1974, s.85-86; Kocatürk, a.g.e., 2007, s.252.

⁵⁸ Önder, a.g.e., s.185.

Temmuz 1921'de Mustafa Kemal Paşa, Ankara'dan Eskişehir'e gelmiş ve Türk ordusunun ...*tanzim, tensik ve takviyesi için*...Eskişehir'in güneyinde Karacahisar'da⁵⁹ bulunan Batı Cephesi karargâhına gitmiştir⁶⁰. Burada İsmet Paşa ile vaziyeti mütalaa edildikten sonra Türk ordusunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi kararı alınmış ve Paşa, Ankara'ya dönmüştür⁶¹. Bu emirle birlikte 25 Temmuz 1921'de Türk ordusu, Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir⁶². Buradaki amaç; Yunan ordusunun insan gücü ve teçhizat açısından üstünlüğü ve bu üstünlük karşısında Türk ordusunun güçlendirilmesi için zaman kazanmaktır. Böylece ordu toparlanacak ve güçlendirilmiş olacaktır. Yunan ordusu da Sakarya Nehri'nin doğusuna geçtiği zaman, harekât üssünden uzaklaşacak ve yeniden menzil hatları kurmak zorunda kalacaktır⁶³. Türk ordusu Sakarya Nehri'nin doğusuna geçtikten sonra Mustafa Kemal Paşa, 26 Temmuz 1921'de Ankara'dan hareketle Batı Cephesi karargâhının bulunduğu Polatlı'ya gelmiş ve hazırlıklar hakkında bilgi almıştır⁶⁴. Bu esnada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ordunun Sakarya'nın doğusuna alınması şiddetli tartışmalara neden olmuştur. Tartışmalar neticesinde 5 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusunun Başkomutanı seçilmiştir⁶⁵. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 12 Ağustos 1921'de Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile Ankara'dan saat 09.00'da hareket ederek Sincan köyünde İhtiyat Grubu'nu⁶⁶ teftiş etmiş ve sonra Polatlı'daki cephe karargâhına gitmiştir⁶⁷. Burada yaptığı inceleme ve denetlemelerde, Yunan ordusunun Sakarya cephesinde sol kanada yükleneceğini öngörmüş ve buna göre gerekli tedbirlerin alınmasını emretmiştir⁶⁸. Bu sırada Paşa, Sakarya cephesinde tetkik ve denetlemelerde bulunurken atından düşmüş ve kaburga kemiğini kırmıştır. Bunda dolayı 16

⁵⁹ Eskişehir ili, Odunpazarı ilçesine bağlı Karacaşehir mahallesidir.

⁶⁰ **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, S 56, (Haziran 1966), Vesika no: 1292; Önalp, a.g.e., s.360; Kocatürk, a.g.e., s.268.

⁶¹ İsmet İnönü, **Hatıralar**, Yay. Haz. S. Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s.257.

⁶² Özalp, a.g.e., s.184-185.

⁶³ Atatürk, a.g.e., s.413.

⁶⁴ Sarıhan, a.g.e., Cilt 3, s.626.

⁶⁵ Ahmet Emin Yaman, Başkumandanlık Kanunu", **Atatürk Yolu Dergisi**, C 3, S 1992, s.85-110.

⁶⁶ İhtiyat Grubu, 29 Temmuz 1921'de 4'üncü ve 23'üncü Tümenlerden kurulmuş bir gruptur. Grup Komutanlığına Miriliva Yusuf İzzet (Met) Paşa getirilmiştir. **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, S 57, Eylül 1966, Vesika no: 1307.

⁶⁷ **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, S 131, Temmuz 2013, s.33.

⁶⁸ Atatürk, a.g.e., s.418-419.

Ağustos 1921’de Polatlı’dan Ankara’ya gitmiştir. Ankara’da tedavi olduktan sonra 17 Ağustos 1921’de tekrar Polatlı’ya gelmiştir⁶⁹.

Fotoğraf-5. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın cepheye hareketi (Ankara, 12 Ağustos 1921)⁷⁰

Sakarya Meydan Muharebesi, 23 Ağustos 1921’de başlamıştır. Muharebe devam ederken 9 Eylül 1921’de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Polatlı karargâhından Zafertepe’ye gelmiş ve Yunanların durumunu burada tetkik etmiştir. Geceyi Karapınar⁷¹ yakınlarında bir trende geçiren Paşa, sabahleyin tekrardan Zafertepe’ye çıkmıştır⁷². Bilindiği üzere Sakarya Meydan Muharebesi’nde 10 Eylül 1921⁷³ tarihi, Türk ordusunun taarruza geçtiği tarihtir. Bu taarruzla birlikte Türk ordusu artık savunma harbi yapmak yerine taarruz harbine başlayacaktır.

⁶⁹ Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 131, Temmuz 2013, s.63.

⁷⁰ Genelkurmay Milli Mücadele Albümü, s.105.

⁷¹ Ankara ilinin Polatlı ilçesine bağlı bir mahalledir.

⁷² Özalp, a.g.e., s.206.

⁷³ Bugün, Mustafa Kemal Paşa’nın, Zafertepe’den de daha ileri bir hatta geçtiği kaydedilmektedir. Kocatürk, a.g.e., 2007, s.264.

Fotoğraf-6. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve Komuta Heyeti (Zafertepe/Polatlı/Ankara, 9 Eylül 1921)⁷⁴

13 Eylül 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi, “Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun muzafferiyet-i katiyesiyle sonuçlanmıştır”. Yunan kuvvetleri, Sakarya Nehri'nin batısına atılmıştır⁷⁵. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın deyişiyile Sakarya Melhame-i Kübrası (büyük ve kanlı)⁷⁶ muzafferiyetle sona ermiştir. 16 Eylül 1921'de Paşa, Polatlı'dan Ankara'ya dönmüştür⁷⁷. Bu esnada 20 Ekim 1921'de Ankara Anlaşması (İtilafnamesi) imzalanmış ve Güney Cephesi'nde Fransızlarla muharebeler son bulmuştur⁷⁸. Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Türk ordusu, taarruz hazırlıklarına başlamıştır. Bu kapsamda silah, subay ve er ikmali yapmış, ulaştırma vasıtalarını geliştirilmiş, ordunun eğitim ve öğretimi tamamlanmaya çalışılmıştır⁷⁹. Türk ordusu bu dönemde neredeyse bir eğitim kurumu hâline gelmiştir. Bu kapsamda Birinci Dünya Savaşı'nın tecrübelerine dayanan eserler ve talimatnameler tercüme

⁷⁴ Genelkurmay Milli Mücadele Albümü, s.109.

⁷⁵ Harp Tarihi Vesikalari Dergisi, S 70, Mart 1974, Belge No: 1532; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s.433; Sakarya Meydan Muharebesi için bk: Baki Vandemir, Türk İstiklal Savaşı'nda Sakarya'dan Mudanya'ya, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2006.

⁷⁶ Atatürk, a.g.e., s.420.

⁷⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, S 131, Temmuz 2013, s.312.

⁷⁸ İzzet Öztoprak, “Ankara İtilafnâmesi (1921)”, Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ankara-tilafnamesi-1921/> Erişim Tarihi: 12.02.2023.

⁷⁹ Belen, a.g.e., 1983, s.407-411.

ettirilerek birliklere dağıtıldığı gibi subayları ve erleri yetiştirmek için alaylardan başlayarak cephe karargâhına kadar her kademede kurslar açılmıştır. Ayrıca her üst makam astlarını yetiştirmek için tatbikatlar, harp oyunları ve geziler tertip etmiş, tabiiyeye dair meseleleri çözmüşlerdir. Konya’da topçu okulu açılmış ve bu okula sadece subaylar değil tümen komutanları ve kurmayları da katılmıştır. Tatbikat ve manevralara büyük önem verilmiştir. Sakarya Meydan Muharebesi’nde tümenlerin 8-10 topu varken hazırlıklarla bu sayı 48 topa çıkarılmıştır. Ağır makineli tüfek 3/1 oranında artırılmıştır. Fransızlardan 1.500 makineli tüfek alınmıştır. Nakil araçları; kağrı, öküz ve at arabası, mekkâre, deve ve merkep kollarından ibarettir. Bu kaynaklardan azami derecede yararlanılarak tümen kolları, 40’ar tona çıkarılmıştır. Dolayısıyla birlikler, 60 km’lik bir hareket kabiliyeti kazanmışlardır. Erlerin demirbaş erzaklarıyla birlikte bu, dört günlük bir hareket kabiliyeti anlamına geliyordu. Motorlu vasıta olarak da kolordu ve üstü komutanlıklarda binek otomobilleri vardı ve sınırlı sayıda kamyon vardı. Ayrıca Fransızlardan da bir miktar kamyon gelmiştir⁸⁰.

Fotoğraf-7. Batı Cephesi Karargâhı (Akşehir, 13 Aralık 1921)⁸¹

8 Aralık 1921’de Mustafa Kemal Paşa, Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey ile birlikte Ankara’dan Batı Cephesi Karargâhı Akşehir’e hareket

⁸⁰ Fahri Belen, **Büyük Türk Zaferi Afyon’dan İzmir’e**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s.15.

⁸¹ **Genelkurmay Milli Mücadele Albümü**, s.118.

etmiştir. 9 Aralık'ta Paşa, Bolvadin'e⁸² gelmiş, Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşalar ile görüşmüştür. 13 Aralık'ta ise Mustafa Kemal Paşa ve Yusuf Kemal Bey, Akşehir'e geçmiştir ve burada Adana'dan gelen Fransız yetkili Franklin Bouillon ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. 16 Aralık'ta ise Yusuf Kemal Bey ile Çay İstasyonu'na gelmiş⁸³, Ali İhsan Paşa ile görüştüktan sonra 18 Aralık 1921'de Ankara'ya dönmüştür⁸⁴.

6 Mart 1922'de Mustafa Kemal Paşa, gece Ankara'dan Batı Cephesi'ne hareket etmiştir. 7 Mart 1922'de sabah Biçer'e⁸⁵ gelmiş, Biçer'den hareketle öğleyin Sivrihisar'a geçmiş, 3'üncü Kolorduyu teftiş ettikten sonra da kolordu komutanlarıyla karargâhı Çandır'da⁸⁶ bulunan 61'inci Tümeni denetlemiştir⁸⁷. 8 Mart 1922'de Paşa, sabah Sivrihisar'dan hareketle Karakaya'ya⁸⁸ gelmiş, askerî tetkik ve teftişleri yaptıktan sonra akşam tekrar Sivrihisar'a dönmüştür. 9 Mart'ta Sivrihisar'dan hareketle sırasıyla Aktaş'a⁸⁹, Belpınar'a⁹⁰ ve Batık'a⁹¹ gelmiş, buralardaki askeri birlikleri teftiş ederek Aziziye'ye⁹² geçmiştir. 10 Mart'ta ise Aziziye'den hareketle Hüsrevpaşa (Hüsrevpaşahanı) köyünde⁹³ ileri karakol mevzilerine gelmiş, araziyi tetkik ettikten sonra Aziziye'ye dönmüştür. 11 Mart'ta Aziziye'den hareketle Gedikevi'nde⁹⁴ bulunan 3'üncü Kafkas Tümenini teftiş etmiş ve bu teftiş sırasında subaylara...“Bugünkü Türk Ordusu, eski ordulardan faziletçe daha yüksektir... Muvaffak olacaksınız. İstikbalin ilk şerefli subayları olacaksınız” şeklinde nutukta bulunmuştur. 3'üncü Kafkas ve Gümü'deki⁹⁵ 7'nci Tümenleri teftişten sonra tekrar Aziziye'ye

⁸² Afyonkarahisar iline bağlı ilçedir.

⁸³ Afyonkarahisar sınırları içerisinde bulunan tren istasyonudur.

⁸⁴ Kocatürk, **a.g.e.**, s.302-303.

⁸⁵ Eskişehir ili Sivrihisar ilçesine bağlı köydür.

⁸⁶ Eskişehir ili Sivrihisar ilçesine bağlı köydür.

⁸⁷ **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, S 134, Ocak 2015, s.194.

⁸⁸ Eskişehir ili Sivrihisar ilçesine bağlı bir mahalledir.

⁸⁹ Eskişehir ili Sivrihisar ilçesine bağlı köydür.

⁹⁰ Eskişehir ili, Çifteler ilçesine bağlı köydür.

⁹¹ Afyonkarahisar ili, Emirdağ ilçesine bağlı Umraniye köyüdür.

⁹² Afyonkarahisar iline bağlı ilçe merkezi Emirdağ'ın 1932 yılı öncesindeki adıdır.

⁹³ Eskişehir ili, Han ilçesine bağlı mahalledir. Ayrıca Eskişehir'in Han ilçesi, Han ismini almadan önce Hüsrevpaşa, Hüsrevpaşahanı ismiyle de anılmıştır.

⁹⁴ Gedikevi, Afyonkarahisar ili, Emirdağ ilçesine bağlı bir köydür.

⁹⁵ Afyonkarahisar ili, Emirdağ ilçesine bağlı bir beldedir.

dönmüştür. 12 Mart'ta Mustafa Kemal Paşa, Yakup Şevki Paşa ve Albay Kemalettin Sami (Korgeneral Gökçen) Bey ile sabah Aziziye'den hareketle Afyonkarahisar'ın kuzeyinde Derbent köyüne⁹⁶ gelmiş, birliklerin teftişini takiben Bolvadin'e geçmiştir. Geceyi burada geçirmiştir⁹⁷. 14 Mart 1922'de ise Bolvadin'den Akşehir'e gelmiş, Çay İstasyonu'nda Ali İhsan Paşa ile görüşerek ordunun ihtiyaçları hususunda tetkikler yapmış ve Akşehir'e dönmüştür⁹⁸. 15 Mart 1922'de Mustafa Kemal, Akşehir'de Batı Cephesi karargâhına gelmiş ve 17 Mart'ta da Maruf köyünde⁹⁹ bulunan Tayyare Bölüğünü teftiş etmiştir. 22 Mart'ta Akşehir'de medrese ve mektepleri dolaşmış ve Kazak köyüne¹⁰⁰ uğramış tekrar Akşehir'e dönmüştür. 26 Mart'a kadar Akşehir'de kalan Mustafa Kemal Paşa, 26 Mart'ta Sivrihisar'a geçmiştir. İki gün burada kaldıktan sonra 28 Mart'ta tekrardan Akşehir'e dönmüştür¹⁰¹. 28 Mart 1922'de Ali İhsan Paşa komutasındaki 1'inci Ordu Komutanlığını denetlemek üzere Çay'a¹⁰² gelmiştir. Bu ziyaret sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Sovyet Rusya elçisi Semion İvanoviç Aralov ve Azerbaycan Cumhuriyeti elçisi İbrahim Abilov bulunmaktadır¹⁰³.

⁹⁶ Afyonkarahisar ili, Bayat ilçesine bağlı köydür.

⁹⁷ Kocatürk, **a.g.e.**, s.314-315; Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s.161-162.

⁹⁸ Belen, **a.g.e.**, 1970, s.11; Kocatürk, **a.g.e.**, 2007, s.280.

⁹⁹ Konya ili Akşehir ilçesi Alanyurt köyüdür.

¹⁰⁰ Konya ili, Tuzlukçu ilçesine bağlı Gürsu köyüdür.

¹⁰¹ Kocatürk, **a.g.e.**, s.315-318.

¹⁰² Afyonkarahisar'a bağlı ilçedir.

¹⁰³ Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım: İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, Cilt 6, Nehir Yayınları, İstanbul 1993, s.101; İzzettin Çalışlar, **Sakarya'dan İzmir'e Kadar 1'inci Kolordu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2007, s.153.

Fotoğraf-8. Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Elçisi Aralof ve Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilov (Akşehir/Konya, 28 Mart 1922)¹⁰⁴

Söz konusu ziyaretten sonra Ali İhsan Paşa, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya 30 Mart'ta İkinci İnönü Muharebesi'nin yıldönümünde askerî bir merasim yaptırmak istediğini söylemiş ve Paşa, bu minvalde 30 Mart'ta aynı heyetle bir kez daha Çay'a gelmiştir¹⁰⁵. 31 Mart 1922'de Mustafa Kemal Paşa, Çay'dan hareketle Akşehir'e dönmüştür. 1 Nisan 1922'de İsmet Paşa ile Iğın'da¹⁰⁶ süvari kolordusunu teftiş etmiş¹⁰⁷ ve akşam Iğın'dan Konya'ya gelmiştir. Konya'da çeşitli ziyaretlerde bulunan Paşa, 4 Nisan 1922'de Ankara'ya dönmüştür¹⁰⁸. 11 Nisan 1922'de Akşehir'de bulunan Mustafa Kemal, süvari manevralarını izlemek üzere Iğın'a hareket etmiştir¹⁰⁹. 17 Nisan 1922'de ise Akşehir'den trenle Ankara'ya dönmüştür¹¹⁰.

¹⁰⁴ Genelkurmay Milli Mücadele Albümü, s.171.

¹⁰⁵ Sabis, a.g.e., s.101.

¹⁰⁶ Konya'ya bağlı ilçedir.

¹⁰⁷ Belen, a.g.e., 1970, s.12; Sarıhan, a.g.e., Cilt 4, s.353.

¹⁰⁸ Önder, a.g.e., s.320.

¹⁰⁹ Kocatürk, a.g.e., s.319-320.

¹¹⁰ Sarıhan, a.g.e., Cilt 4, s.385; Jaeschke, a.g.e., s.127.

13 Haziran 1922'de Mustafa Kemal Paşa, Millî Müdafaa Vekili (Milli Savunma Bakanı) Kazım Fikri (Orgeneral Özalp) Paşa ile Ankara'dan Sarıköy¹¹¹ İstasyonuna¹¹² gelmiş ve vagona Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile istişareler yaptıktan sonra taarruzun Ağustos sonlarında yapılacağı kararı alınmıştır. Görüşmeden sonra Paşa, otomobille Geyve'ye gelmiş ve burada denetlemelerde bulunmuştur. Geceyi Geyve'de geçiren Mustafa Kemal Paşa, 14 Haziran'da Adapazarı'na gitmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Adapazarı'nda annesi Zübeyde Hanım ile görüştüktan sonra 17 Haziran 1922'de Kocaeli'ye gelmiş ve Kocaeli Grup Komutanlığını denetlemiştir¹¹³. Kocaeli'de 18 Haziran'da Fransız yazar Claude Farrere ile görüşmüştür¹¹⁴. Hatta görüşme gerçekleşmeden önce Farrere'yi getirecek olan Fransız torpidosuna İzmit Körfezi sahilindeki topçu kıtaatının yanlışlıkla torpidoya ateş etmemesi için emir vermiştir¹¹⁵. 19 Haziran'da Fransız yazarla Adapazarı'na dönmüştür. Mustafa Kemal Paşa, 24 Haziran'da ise annesiyle birlikte Ankara'ya dönmüştür¹¹⁶.

21 Temmuz 1922'de Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi'ni teftiş etmek üzere Ankara'dan ayrılmış¹¹⁷ ve 23 Temmuz 1922'de Akşehir'e gelmiştir. Burada Büyük Taarruz planı hakkında komutanlarla istişareler yapmıştır. 24 Temmuz'da Konya'ya giderek İngiliz General Townshend ile bir görüşme gerçekleştirmiştir¹¹⁸. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 27 Temmuz 1922'de taarruz planını görüşmek üzere Akşehir'e gelmiştir. Burada Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 1'inci Ordu Komutanı Nurettin (Korgeneral Sakallı) Paşa, 2'nci Ordu Komutanı Yakup Şevki (Orgeneral Subaşı) Paşa ile Büyük Taarruz'un planı üzerinde çalışmışlardır. 28 Temmuz'da ise ordu birlikleri arasında yapılan bir futbol maçı bahane edilerek 1'inci, 4'üncü ve 5'inci Kolordu komutanlarıyla bir araya gelinmiş ve planın son şekli, komutanlar arasında mütalaa edilmiştir. Bu toplantıdan sonra taarruz planı gereği, birliklerin güneye yürüyüşü kararı hayata geçirilmiş ve bu minvalde Akarçay Nehri kuzeyindeki 2'nci Kolordunun güneye, sıklet merke-

¹¹¹ Eskişehir ili Mihalıççık ilçesine bağlı Yunusemre köyüdür.

¹¹² Yunusemre Tren İstasyonudur.

¹¹³ **Genelkurmay Milli Mücadele Albümü**, s.190.

¹¹⁴ Özalp, **a.g.e.**, s.229.

¹¹⁵ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S 59, Mart 1967, s.75.

¹¹⁶ Önder, **a.g.e.**, s.20-22.

¹¹⁷ Sarıhan, **a.g.e.**, Cilt 4, s.539.

¹¹⁸ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S 59, Mart 1967, s.83.

zi Afyon'un güney bölgesine alınmasına karar verilmiştir¹¹⁹. 6 Ağustos'ta ise Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya dönmüştür¹²⁰.

17 Ağustos'ta Mustafa Kemal Paşa, gizli bir şekilde otomobille Şereflikoçhisar üzerinden Konya'ya gelmiştir. 20 Ağustos'ta ise saat 10.00'da Konya'dan hareketle saat 16.05'te Batı Cephesi karargâhı Akşehir'e geçmiştir¹²¹. Başkomutan burada 1'inci ve 2'nci Ordu komutanları ile taarruz planı üzerinde görüşmüş ve birliklerin, taarruz bölgesine intikalini emretmiştir. 21 Ağustos 1922'de Akşehir'den otomobille Konya'ya dönmüştür. 24 Ağustos 1922'de ise Konya'dan Akşehir'e gelmiştir. Aynı gün Başkomutanlık karargâhı ve Batı Cephesi karargâhı Akşehir'den Şuhut'a¹²² nakledilmiştir. 25 Ağustos'ta ise karargâh, Şuhut'tan Kocatepe'ye taşınmıştır¹²³. 25 Ağustos 1922'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Kocatepe'ye çıkarak cepheyi ve birlikleri gözden geçirmiştir. Akşama doğru Şuhut'a vardığında Dadak'ta¹²⁴ 1'inci Kolordu karargâhından geçerken kolordu komutanı Albay İzzettin Bey (Orgeneral Çalışlar) ile görüşmüştür. Albay İzzettin, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'yı *büyük bir kararın sonucunu bekleyen çok ciddi bir heybet içindeydi* şeklinde tasvir etmektedir. Paşa, İzzettin Bey'e hatırını sorarak taarruzun nasıl sonuçlanacağı hakkında fikrini almak istemiştir. İzzettin Bey, "Güvenimiz çoktur; bununla birlikte yakınımızda ve yanımızda bulunuyorsunuz. Galibiyeti mutlaka kazanırsınız" cevabını vermiştir¹²⁵. 26 Ağustos 1922'de Türk ordusu, tan vaktinde Kocatepe'den Yunan ordusuna karşı topçu ateşiyle taarruza başlamıştır¹²⁶.

28 Ağustos 1922'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, akşam Afyon'a gelmiş ve buradan Balmahmut'a¹²⁷ geçerek birliklerine "takibe şiddetle devam etmeleri" emrini vermiştir¹²⁸. Büyük Taarruz bütün şiddetiyle devam ederken

¹¹⁹ Şükrü Erkal, "TBMM Hükümetinin Büyük Taarruz Öncesi Barış Girişimleri ve Sonucu", **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağani**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1992, s.61.

¹²⁰ Atatürk, **a.g.e.**, s.454.

¹²¹ "Büyük Taarruz; Hazırlık-Harekât-Takip (1 Ağustos 1922-19 Eylül 1922)", **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, S 151, Ağustos 2022, s.67.

¹²² Afyonkarahisar iline bağlı ilçedir.

¹²³ Atatürk, **a.g.e.**, s.455-456.

¹²⁴ Afyonkarahisar ili, Şuhut ilçesine bağlı köydür.

¹²⁵ Çalışlar, **a.g.e.**, s.42.

¹²⁶ **Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Askerî Tarih Arşivi**, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu: 1802, Gömlek: 19, Belge: 22.

¹²⁷ Balmahmut, Afyonkarahisar ilinin Sinanpaşa ilçesine bağlı bir köydür.

¹²⁸ Kemal Niş, **Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922)**, Yay. Haz. N. Erdaş, C 2, Ks. 6, Kitap 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s.160.

29/30 Ağustos 1922 gecesi Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Afyon Belediye binasının bir odasında kalırken Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey, odasına girerek Yunan kuvvetlerinin durumunu gösteren bir haritayı göstermiştir. Harita üzerinde incelemede bulunan Mustafa Kemal Paşa; Fevzi Paşa ve İsmet Paşa'yı çağır-
mış ve harita üzerinde verdikleri karara göre 06.30'da yeni bir emir yazdırmış-
tır¹²⁹. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 1'inci Ordu Komutanı Nurettin Paşa ve
4'üncü Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Bey muharebeyi yönetmek üzere
30 Ağustos günü, saat 15.30'da 11'inci Tümenin gözetleme yeri olan Yunan
kuvvetlerine 2 km. uzaklıktaki mesafedeki¹³⁰ Zafertepe'ye çıkmıştır¹³¹.

Fotoğraf-9. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa (Kocatepe/Afyonkarahisar, 26 Ağustos 1922)¹³²

¹²⁹ Belen, a.g.e., s.463.

¹³⁰ Belen, a.g.e., s.466; Zeki Sarıhan'ın *Kurtuluş Savaşı Günlüğü* Cilt 4'te saat olarak 16.00 verilmektedir. Sarıhan, a.g.e., s.610.

¹³¹ Erkal, a.g.m., s.154.

¹³² **Genelkurmay Milli Mücadele Albümü**, s.210.

Başkomutanlık Meydan Muharebesi, Büyük Taarruz'un dönüm noktasıdır. 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da gerçekleşen muharebeleri bizzat Başkomutan Mustafa Kemal Paşa komuta ettiği için bu güne Başkomutanlık Meydan Muharebesi adı verilmiştir¹³³. 30 Ağustos akşamı Mustafa Kemal Paşa, Dumlupınar köyüne gelmiş ve geceyi buradaki istasyonda geçirmiştir¹³⁴. 31 Ağustos'ta ise Adatepe bölgesine giderek muharebe meydanını gezmiş ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile Çalköy'de¹³⁵ durum tespitinde bulunmuştur¹³⁶.

30 Ağustos Meydan Muharebesi sona erdikten sonra Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül 1922'de ordusuna, Yunan ordusunun mütebaki birliklerini takip emrini vermiştir; "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!"¹³⁷ emriyle Türk ordusu, İzmir istikametinde takip harekâtına başlamış ve Yunan kuvvetlerini Adalar Denizi'ne kadar sürmüştür¹³⁸. 2 Eylül gecesi Yunan General Nikolaos Trikupis ve beraberindeki 120 subay ve 3.000 nefer, 5'inci Kafkas Tümeni tarafından esir edilmiştir¹³⁹. Bu sırada da Başkomutanlık ve Batı Cephesi karargâhı Uşak'a taşınmış ve 3 Eylül 1922'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Uşak'a gelmiştir¹⁴⁰. 4 Eylül'de ise Eşme'ye geçmiştir¹⁴¹. 7 Eylül 1922'de ise Eşme'den Salihli'ye hareket etmiştir¹⁴².

¹³³ Millî Savunma Bakanlığı, Arşiv ve Askerî Tarih Arşivi, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu: 1784, Gömlek: 82, Belge: 9; İSH-Kutu: 1784, Gömlek: 82, Belge: 8; **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, S 62, Aralık 1967, s.377.

¹³⁴ Sarihan ve Çolakoğlu, **a.g.e.**, s.239; Kocatürk, **a.g.e.**, 2007, s.292; Salih Bozok anılarında Mustafa Kemal Paşa'nın geceyi bir köy evinde geçirdiğini kaydetmektedir. Salih Bozok ve Cemil S. Bozok, **Hep Atatürk'ün Yanında**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1985, s.201.

¹³⁵ Kütahya ili Aslanapa ilçesine bağlı bir köydür.

¹³⁶ Belen, **a.g.e.**, s.477.

¹³⁷ **Harp Tarihi Belgeleri Dergisi**, S 75, Eylül 1976, s.98.

¹³⁸ Takip harekâtı için bk: Kemal Niş ve Reşat Söker, **Büyük Taarruz Takip Harekâtı 31 Ağustos-18 Eylül 1922**, Cilt 2, Ks. 6, Kitap 3, Yay. Haz. Tefik Ercan ve Çetin Anıt, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.

¹³⁹ **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, S 62, Aralık 1967, s.365.

¹⁴⁰ Sarihan, **a.g.e.**, Cilt 4, s.624.

¹⁴¹ **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, S 63, Mart 1968, vesika no. 1417.

¹⁴² Sarihan ve Çolakoğlu, **a.g.e.**, s.242.

9 Eylül 1922’de 1’inci ve 2’nci Süvari Tümenleri ile 14’üncü Süvari Tümeni İzmir’e girmiştir¹⁴³. Mustafa Kemal Paşa’da Nif’e¹⁴⁴ gelmiştir¹⁴⁵. Mustafa Kemal Paşa Nif’te iken İzmir’i görmek için Belkahve’ye gelmiş ve sonra geceyi Nif’te geçirmiştir¹⁴⁶. 10 Eylül 1922’de Paşa, Nif’ten hareket etmiş, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile İzmir’e gelmiştir¹⁴⁷. 2 Ekim’e kadar burada kalan Mustafa Kemal Paşa, bu tarihten sonra Ankara’ya dönmüştür¹⁴⁸.

Fotoğraf-10. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın İzmir’e gelişi (İzmir, 10 Eylül 1922)¹⁴⁹

¹⁴³ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S 63, Mart 1968, vesika no. 1435.

¹⁴⁴ İzmir’e bağlı olan ilçenin adı Büyük Taarruz’dan sonra Kemalpaşa olarak değiştirilmiştir.

¹⁴⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam 1919-1922**, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1964, s.581.

¹⁴⁶ Bozok ve Bozok, **a.g.e.**, s.197-198; Çalışlar, **a.g.e.**, s.102.

¹⁴⁷ **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, S 98, Haziran 1994, s.98.

¹⁴⁸ Özalp, **a.g.e.**, s.236.

¹⁴⁹ **Genelkurmay Milli Mücadele Albümü**, s.214.

SONUÇ

Türk İstiklal Harbi'nin başlangıcı, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak bastığı zaman olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu tarihten sonra Anadolu'da işgallere karşı Türk ordusu daha örgütlü hale gelecektir. Diğer taraftan da Anadolu'daki mücadele, hukuki ve siyasi bir boyut kazanacak ve bu minvalde çeşitli teşekküller meydana getirilecektir. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan başlattığı Millî Mücadele yolculuğunda milletin desteğini almak için Sivas'a kadar gitmiştir. Sivas'tan ise Heyet-i Temsiliye başkanı sıfatıyla Ankara'ya gelmiş ve Ankara, 27 Aralık 1919 tarihi itibarıyla Millî Mücadele'nin merkezi olmuştur. Bu yolculukta Paşa, 16 farklı merkeze uğramıştır. Samsun'dan Ankara'ya kadar uğradığı merkezler dikkate alındığında 2.819 km yol kat etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da Meclis başkanı seçildikten sonra Meclis adına Türk ordusunu komuta etme yetkisine sahip olmuştur. Ve bu minvalde Batı Cephesi'ndeki muharebeleri bizzat yürütmüştür. Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya geldikten sonra Batı Cephesi'ne ilk olarak 20 Haziran 1920'de gitmiştir. Bu yolculuk, 10 Eylül 1922'de İzmir'de son bulmuştur. Bu süreçte Paşa, 53 farklı merkeze uğramıştır. Ankara'dan İzmir'e kadar süren yolcuğu ise uğradığı merkezler dikkate alındığında 11.898 km'dir. Esasen Mustafa Kemal Paşa'nın kat ettiği kilometre bu kadar değildir. Zira Paşa, uğradığı her bir merkezde; denetlemeler, ziyaretler, yürüyüşler vs. gerçekleştirmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da İzmir'e Millî Mücadele yolculuğu toplamda 14.717 km'dir. Türkiye'ye en uzak yerlerden biri olan Avustralya kıtasının Türkiye ile arasının 12.434 km olduğu düşünüldüğünde ortaya çıkan mesafenin büyüklüğü daha iyi tasavvur edilecektir.

Mustafa Kemal Paşa'nın uğradığı 69 farklı merkez ve kat ettiği 14.717 kilometre, mevcut verilerin analiz edilmesiyle elde edilmiştir. Millî Mücadele Dönemi'ni kapsayan sağlıklı bir mesafe cetveline ve yol haritasına ulaşılamamıştır. Mesafe hesaplaması, günümüz kilometre verileri üzerinden yapılmıştır. Bunun için Kara Yolları Genel Müdürlüğü sayfasında bulunan *Mesafe Sorgulama* ve *Google Haritalar (Google Maps)* uygulaması kullanılmıştır. İki uygulama arasında alternatif güzergâhlar açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bundan dolayı il ve ilçe merkezleri arasındaki mesafe için *Mesafe Sorgulama*, daha küçük idari birimlerde ise *Google Haritalar* uygulaması tercih edilmiştir. Ayrıca küsurlü çıkan kilometre verileri *yuvarlama hesabı* dikkate alınarak kullanılmıştır. İlave olarak çalışmada kara yolu tren yolu ayırımına gidilmemiştir. Çünkü ulaşım araçlarının cinsi sadece *hızı* etkilemektedir. Kilometre

aynı kalmaktadır. Öte yandan Millî Mücadele Dönemi'nde kullanılan yolların rotasının günümüzde değişebileceği göz önünde de bulundurulmalıdır. Neticede *Mesafe Sorgulaması* sonucu ortaya çıkan sayı yaklaşık bir sayı olarak kabul edilmelidir.

İntihal Taraması
Plagiarism Detection

Bu makale intihal taramasından geçirildi. (<https://intihal.net/>) | *This paper was checked for plagiarism. (<https://intihal.net/>)*

Etik Beyan
Ethical Statement

Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. | *There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*

Açık Erişim Lisansı
Open Access License

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License*

KAYNAKÇA

Altay, Fahrettin, **10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922**, İnsel Yayınları, (y.y.), 1970.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 79, Mayıs 1979.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 98, Haziran 1994.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 151, Ağustos 2022.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 145, Temmuz 2019.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 131, Temmuz 2013.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 134, Ocak 2015.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 131, Temmuz 2013.

Atatürk, Kemal, **Nutuk**, Yay.Haz. Z. Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, yay.haz. A. Sevim, İ. Öztoprak ve M.A.Tural, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam 1919-1922**, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1964.

Belen, Fahri, **Büyük Türk Zaferi Afyon'dan İzmir'e**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

Belen, Fahri, **Askerî, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

Bıyıklıoğlu, Tefik, **Türk İstiklal Harbi; Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Cilt 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999.

Bozok, Salih ve Bozok, Cemil S., **Hep Atatürk'ün Yanında**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1985.

Çalışlar, İzzettin, **Sakarya'dan İzmir'e Kadar 1'inci Kolordu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2007.

Diñcer, Hasan, "Genelgeler ve Kongreler Dönemi", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ed. T.F.Ertan, 8. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2020, s.91-98.

Erkal, Şükrü, "TBMM Hükümetinin Büyük Taarruz Öncesi Barış Girişimleri ve Sonucu", **Büyük Taarruz 70'nci Yıl Armağanı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1992.

Genelkurmay Milli Mücadele Albümü, Yay. Haz. Hüsnü Özlü, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016.

Görgülü, İsmet, “Millî Mücadele Döneminde Kongreler”, **Atatürk Ansiklopedisi**, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/millî-mucadele-doneminde-kongreler>, Erişim Tarihi: 05.02.2023.

Güvendik, Hakkı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi; Yunanlıların Batı Anadolu’da İstila Hareketlerine Başlamaları, İzmir’in İşgali, Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a Çıkması, Millî Mukavemetin Kurulması (15 Mayıs-4 Eylül 1919)**, Cilt 2, Ks. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 4, Haziran 1953.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 59, Mart 1967.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 62, Aralık 1967.

Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, S 75, Eylül 1976.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 62, Aralık 1967.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 63, Mart 1968.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 2, Aralık 1952.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 51, Mart 1965.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 50, Aralık 1964.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 57, Eylül 1966.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 70, Mart 1974.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S 56, Haziran 1966.

Harp Tarihi Encümeni, **Türk İstiklal Harbi Hülasası 1919:1922**, Askerî Matbaa, İstanbul 1937.

İnönü, İsmet, **Hatıralar**, Yay. Haz. S. Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

İSH-Kutu: 1784, Gömlek: 82, Belge: 9.

İSH-Kutu: 1784, Gömlek: 82, Belge: 8.

İSH-Kutu: 1802, Gömlek: 19, Belge: 22.

Jaeschke, Gotthard, **Türk İnkılabı Tarihi Kronolojisi 1918-1923**, Cilt 1, Millî Mecmua Basımevi, İstanbul 1939.

Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Kocatürk, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Kocatürk, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007.

Millî Savunma Bakanlığı, Arşiv ve Askerî Tarih Arşivi, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu, Gömlek, Belge.

Niş, Kemal, **Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922)**, Yay. Haz. N. Erdaş, Cilt 2, Ks. 6, Kitap 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.

Niş, Kemal ve Söker, Reşat, **Büyük Taarruz Takip Harekâtı 31 Ağustos-18 Eylül 1922**, Cilt 2, Ks.6, Kitap 3, yay. haz. Tefvik Ercan ve Çetin Anıt, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.

Selek, Sabahattin, **Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Cilt 1, Örgün Yayınları, İstanbul 1982.

Taşdemir, Serap, "Türkiye Cumhuriyetinin Doğum Belgesi: Amasya Tamimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 21, S 61, Ankara 2005, s.1071-1089.

Türkmen, Zekeriya, "Havza Genelgesi", **Atatürk Ansiklopedisi**, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/havza-genelgesi>, Erişim Tarihi: 15.02.2023.

Önalp, Kamil, **Türk İstiklal Harbi Kütahya-Eskişehir Muharebeleri 15 Mayıs-25 Temmuz 1921**, Cilt 2, Ks. 4, Gnkur. Basımevi, Ankara 1974.

Önder, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1998.

Özalp, Kazım, **Millî Mücadele 1919-1922**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.

Özdemir, Hikmet, "Amasya Tamimi", **Atatürk Ansiklopedisi**, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/amasya-tamimi>, Erişim Tarihi: 15.02.2023.

Öztoprak, İzzet, "Düzenli Ordunun Kuruluşu", **İkinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s.261-284.

Öztoprak, İzzet, "Ankara İtilafnâmesi (1921)", **Atatürk Ansiklopedisi**, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ankara-tilafnamesi-1921>, Erişim Tarihi: 12.02.2023.

Sabis, Ali İhsan, **Harp Hatıralarım: İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, Cilt 6, Nehir Yayınları, İstanbul 1993.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.

Sarıhan, Zeki ve Çolakoğlu, Nuri M., **Paşa'nın Rotası**, İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Yayınları, İstanbul 2021.

Selek, Sabahattin, **Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Cilt 2, Örgün Yayınları, İstanbul 2002.

Millî Egemenlik Belgeleri, TBMM Basımevi, Ankara 2015.

Vandemir, Baki, **Türk İstiklal Savaşı'nda Sakarya'dan Mudanya'ya**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2006.

Yaman, Ahmet Emin, "Başkumandanlık Kanunu", **Atatürk Yolu Dergisi**, C 3, S 9, Ankara 1992, s. 85-110.

Zeyrek, Şerafettin, "Amasya Mülakatı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 5, S 14, Ankara Mart 1989, s.467-477.

<https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/ilcedenIlceyeMesafe.aspx> Erişim Tarihi: 20.03.2023.

<https://www.google.com.tr/maps/@39.7654539,30.4747739,12z?hl=tr> Erişim Tarihi: 20.03.2023.

EKLER**Ek-1. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan İzmir'e Bulunduğu Merkezler ve Tarihleri**

Tarih	Yer
19 Mayıs 1919	Samsun
25 Mayıs 1919	Havza
12 Haziran 1919	Amasya
26 Haziran 1919	Tokat
27 Haziran 1919	Sivas
28 Haziran 1919	Erzurum
29 Haziran 1919	Suşehri
30 Haziran 1919	Refahiye
2 Temmuz 1919	Erzincan
3 Temmuz 1919	Erzurum
30 Ağustos 1919	Erzincan
2 Eylül 1919	Sivas
18 Ekim 1919	Amasya
27 Ekim 1919	Tokat
28 Ekim 1919	Sivas
19 Aralık 1919	Kayseri
21 Aralık 1919	Mucur
22 Aralık 1919	Hacıbektaş
23 Aralık 1919	Mucur
24 Aralık 1919	Kırşehir
25 Aralık 1919	Kaman
26 Aralık 1919	Beynam
27 Aralık 1919	Ankara
20 Haziran 1920	Eskişehir
22 Haziran 1920	Ankara
28 Temmuz 1920	Eskişehir
29 Temmuz 1920	Bilecik
29 Temmuz 1920	Pazarcık (Pazaryeri)
30 Temmuz 1920	İnegöl'e yakın mevziler-Ertuğrul ¹⁵⁰

¹⁵⁰ Pazarcık-İnegöl arası dikkate alınmıştır (39km).

31 Temmuz 1920	Uşak-Afyon
3 Ağustos 1920	Konya
5 Ağustos 1920	Pozantı
5 Ağustos 1920	Konya
5/6 Ağustos 1920	Afyon
6 Ağustos 1920	Kütahya
7 Ağustos 1920	Ankara
28 Ağustos 1920	Eskişehir-Afyon
28 Ağustos 1920	Ankara
3 Aralık 1920	Eskişehir
4 Aralık 1920	Bilecik
6 Aralık 1920	Ankara
10 Şubat 1921	Eskişehir
15 Şubat 1921	Ankara
1 Mayıs 1921	Eskişehir
2 Mayıs 1921	Alayunt ¹⁵¹ -Kütahya güneyindeki mevziler
3 Mayıs 1921	Eskişehir-Ankara
18 Temmuz 1921	Karacahisar İstasyonu
18 Temmuz 1921(?)	Ankara
26 Temmuz 1921	Polatlı
27 Temmuz 1921(?)	Ankara
12 Ağustos 1921	Polatlı
16 Ağustos 1921	Ankara
17 Ağustos 1921	Polatlı
9 Eylül 1921	Zafertepe ¹⁵²
10 Eylül 1921	Karapınar
10 Eylül 1921	Zafertepe
16 Eylül 1921	Ankara
8 Aralık 1921	Akşehir
9 Aralık 1921	Bolvadin
13 Aralık 1921	Akşehir
16 Aralık 1921	Çay İstasyonu
18 Aralık 1921	Ankara

¹⁵¹ Hesaplamada Alayunt merkez olarak kabul edilmiştir.

¹⁵² Hesaplamaya alınmamıştır.

7 Mart 1922	Biçer-Sivrihisar-Çandır-Sivrihisar
8 Mart 1922	Karakaya-Sivrihisar
9 Mart 1922	Aktaş-Belpınar-Batık-Aziziye (Emirdağ)
10 Mart 1922	Hüsrevpaşa (Hüsrevpaşahanı)-Aziziye
11 Mart 1922	Gedikevi (3'üncü Kafkas Tümeni)-Gömü (7'nci Tümen)-Aziziye
12 Mart 1922	Derbent
13 Mart 1922	Bolvadin
14 Mart 1922	Çay-Akşehir
17 Mart 1922	Akşehir-Maruf (Alayunt) Köyü
22 Mart 1922	Kazak (Gürsu) Köyü-Akşehir
26 Mart 1922	Sivrihisar
28 Mart 1922	Akşehir
29 Mart 1922	Çay
31 Mart 1922	Akşehir
1 Nisan 1922	Ilgın-Konya
4 Nisan 1922	Ankara
11 Nisan 1922	Akşehir-Ilgın
17 Nisan 1922	Akşehir-Ankara
13 Haziran 1922	Sarıköy İstasyonu (Yunusemre)-Geyve
14 Haziran 1922	Adapazarı
17 Haziran 1922	İzmit
19 Haziran 1922	Adapazarı
24 Haziran 1922	Ankara
23 Temmuz 1922	Akşehir
24 Temmuz 1922	Konya
27 Temmuz 1922	Akşehir
6 Ağustos 1922	Ankara
17 Ağustos 1922	Konya
20 Ağustos 1922	Akşehir
21 Ağustos 1922	Konya
24 Ağustos 1922	Akşehir-Şuhut
25 Ağustos 1922	Kocatepe
28 Ağustos 1922	Afyon-Balmahmut-Afyon
30 Ağustos 1922	Dumlupınar-Zafertepe
30/31 Ağustos 1922	Dumlupınar

GÜZİN ÇAYKIRAN

31 Ağustos 1922	Adatepe-Çalköy
3 Eylül 1922	Uşak
4 Eylül 1922	Eşme
7 Eylül 1922	Salihli
9 Eylül 1922	Nif (Kemalpaşa)-Belkahve-Nif
10 Eylül 1922	İzmir